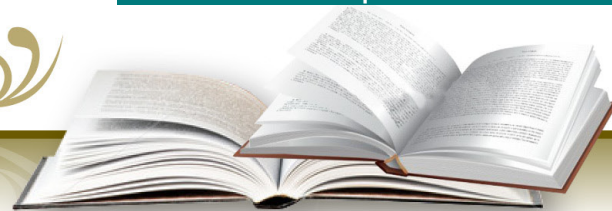

תורה והוראה

404

תזריע מצורע תשע"ח

קורא יקר,

תחילת חודש אייר מביא עמה משהו של צביטה, קומץ של אכזבה. עם תחילת החודש, אנו נפרדים מחודש ניסן, חודש שבו אנו תולים את תקווה הגאולה השלמה: "בניסן נגאלו ובניסן עתידים להיגאל" (ראש השנה יא, א).

אולם, דומה תחילת חודש אייר אינה מבשרת ניתוק מחודש ניסן. לאמתו של דבר, שני החודשים כרוכים יחד באגודה אחת.

ניתן ללמוד רעיון זה מתוך דברי הגמרא (שם): "רבי יהושע אומר מנין שבניסן נולדו אבות שנאמר ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו בירח שנולדו בו זיוטני עולם".

בדברי הפסוק שמביאה הגמרא מפורש שחודש זיו הוא החודש השני של השנה - חודש אייר - אך הגמרא לומדת מן השם "זיו" שבחודש ניסן נולדו האבות, "זיוטני עולם". איך ניתן ללמוד מאזכורו של חודש אייר על

מאמר השבוע עוסק בשאלה האקטואלית לימים אלו של תספורת וגילוח בספירת העומר. האם דין גילוח כדין תספורת? מה הדין של קיצוץ שערות השפם? האם יש חשיבות לעובדה שאדם מתגלח לכבוד שבת? ומתי בכלל יש להימנע מתספורת וגילוח? בשאלות אלו, ועוד, נדון במאמר השבוע.

תספורת בימי ספירת העומר

אחת האיסורים הנהוגים בימי ספירת העומר הוא האיסור על תספורת. בשל מיתת תלמידי רבי עקיבא אנו נוהגים להיזהר מתספורת בין פסח לעצרת - מנהג שיש לו השלכה של לחץ עצום על ספרים (בשכונות דתיות) בימים שלפני הפסח, ועיסוק מעט מאד בימי ספירת העומר. אך מתי באמת נוהג המנהג להימנע מתספורת? האם מותר להסתפר לצורך של שמחה משפחתית? האם מותר להסיר שערות השפם המפריעות לאכילה? והאם מותר להתגלח לכבוד שבת? בשאלות אלו, ועוד, נעסוק בהמשך הדברים.

איסור תספורת בספירה

המקורות המוקדמים למגבלות של ספירת העומר מציינים דווקא את עניין החיתון, ולא את התספורת. אולם, המנהג להימנע מתספורת כבר מופיע בטור ובשולחן ערוך (אורח חיים תצג), והבית יוסף מציין את המקור בדרשת הפסח של ר' יהושע אבן שועיב. כך מובא בספר "אבודרהם" (עמ' 245) בשם בעל המאור.

ביחס לזמן המנהג לאסור תספורת - שמקביל לזמן שבו נהוג להימנע מחתונות - יש כמה מנהגים שונים. לפי השולחן ערוך (תצג, א-ב), יש להימנע מחיתון ומתספורת בין פסח ל"ג בעומר, שהוא הזמן שבו פסקו תלמידי רבי עקיבא מלמות (זהו "פרוס עצרת", חצי הזמן של שלושים יום קודם החג). כפי שמבאר בבית יוסף, תלמידי רבי עקיבא מתו למשך שלושים יום מלאים, ולכן האיסור תקף עד למחרת ל"ג בעומר.

כן המנהג בקהילות הספרדים. אך הרמ"א מעיר שעבור קהילות אשכנז, המנהג להתיר תספורת וחיתון כבר ביום ל"ג בעומר, ואין צורך להמתין עד ליום המחר. בכך הולך הרמ"א בדרכם של פוסקי אשכנז קדומים כגון מהר"ל, מהר"י וייל, ואחרים, שהתירו את התספורת והחיתון כבר ביום ל"ג בעומר עצמו.

הסיבה למנהג זה הוא כי "מקצת יום ככולו", וכיון שהתחיל היום, שוב אין מקום לאיסור. לפי זה, נראה שניתן להתיר תספורת דווקא ביום של ל"ג בעומר, ולא בלילה שלפניו, וכן מבואר במשנה

ברורה (תצג, יא; שער הציון יב). אולם, כמה פוסקים כתבו שניתן להתיר גם בליל ל"ג בעומר, כמבואר בתוספות י"ט (מלבושי יום טוב ב), אליה רבה (תצג, ז), במור וקציעה וכן בשערי תשובה (תצג, ה; דעה זו אף הוזכרה בשולחן ערוך הרב תצג, ו, ובחק יעקב תצג, ו).

מנהג שלישי הוזכר אף הוא על-ידי הרמ"א (סעיף ג), כלשונו: "מיהו בהרבה מקומות נוהגים להסתפר עד ראש חדש אייר, ואותן לא יספרו מל"ג בעומר ואילך, אף על פי שמוותר להסתפר בל"ג בעומר בעצמו". שיטה זו מבוססת על דעת התוספות (שהובאה בבית יוסף), לפיה תלמידי רבי עקיבא מתו לאורך תקופת ספירת העומר, למעט ששה עשר ימים שבהם לא אומרים תחנון. כיום, אין אנו אומרים תחנון לאורך חודש ניסן, ולכן לפי מנהג זה מתחילים לנהוג מנהגי אבלות מראש חודש אייר, למעט יום ל"ג בעומר.

איזו ספירה לנהוג?

כאשר יש מנהג ברור במקום מסוים או קהילה מסוימת להקפיד על מנהגי הספירה באחד מהמנהגים הנ"ל, אזי הדבר מחייב את כל חברי הקהילה. אולם, כיון שכיום אין סמכות מרכזית ברוב המקומות, וכן אין מנהג ברור וקבוע, יש לאדם להקפיד על מנהג אבותיו, ככל שאין סיבה לחרוג ממנו.

בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק א, סימן קנט) פסק שמוותר לאדם להחליף ממנהג אחד למנהג אחר, ככל שאין מנהג קהילתי ברור. אולם, הוא מאפשר לבחור בין מנהגי אשכנז, אך לא לעבור בין מנהגי אשכנז לבין מנהג ספרד.

הוא אף כותב שעיקר המנהג עבור בני אשכנז הוא להקפיד על החצי האחרון של ספירת העומר, ולכן אין ראוי לעבור ממנהג זה למנהג של הקפדה על החצי הראשון של הספירה.

תספורת לרגל שמחה

עם שאין להסתפר בתקופת העומר, כל אחד לפי מנהגו, יש כמה יוצאים מן הכלל. אחד מהם הוא תספורת לשם שמחה, ובפרט לשם שמחת ברית מילה.

כאשר חל שמחת הברית בתקופת העומר, מותר לאבי הבן, למוהל ולסנדק להסתפר לכבוד השמחה. הדבר נכון אף ביחס לשלשת השבועות, שבהם איסור תספורת חמור מזה של ספירת העומר, וקל וחומר ביחס למנהג להימנע מתספורת בעומר (ע"י שו"ת חתם סופר, אורח חיים קנח).

לפי כמה פוסקים מותר אפילו ל"קוטר" (שמכניס את התינוק לתוך אולם הברית) למי שמכובד ב"עמידה לברכות" (אחיזת התינוק בעת קריאת השם) מותר להסתפר ולהתגלח (שערים המצוינים בהלכה, קונטרס אחרון קכ, ח, על-פי אליה רבה תקנא, כז ובית מאיר, אורח חיים תקנא). יש הפוסקים שאף מותר לחתן בר מצווה להסתפר לקראת השמחה (שערים המצוינים בהלכה, שם). הלכה זו נאמרה ביחס לשלשת השבועות, והדברים קל וחומר לעניין תקופת העומר.

שפם המפריע לאכילה

מותר להסתפר בתקופת העומר בשעת הדחק. למשל, כאשר אדם לא היה יכול להסתפר קודם ספירת העומר - כגון אם היה בתוך שלושים של אבלות, באופן שהיה אסור לו להסתפר - מותר לו להסתפר בתקופת העומר. הלכה זו נפסקה לעניין שלשת השבועות (באר היטב תקנא, יח; משנה ברורה תקנא, פז), וכן תחול לעניין עומר.

יתרה מזו, ההימנעות מתספורת בימי הספירה נובעת מהלכות אבלות: אסור לאבלים להסתפר (בשלושים של אבלות), והלכות אלו חלים מכוח המנהג אף על תקופת הספירה. למקור של הלכות אבלות כמה השלכות לעניין תקופת הספירה, למשל הלכה של גילוח השפם.

העובדה שהאבות, אלו שהביאו זיו נפלא לעולם, נולדו דווקא בחודש ניסן?

רש"י (בפירוש הראשון) מפרש שמתוך זיוו של חודש אייר אנו למדים על לידת האבות בניסן: "כשנתחדש אייר נולדו כבר בניסן". חודש זיו הוא אפוא ה"ירח שנולדו בו זיותני עולם" בכך שגילויים של האבות לעולם - גילוי אורם וזיוו - נעשה בחודש אייר.

נראה שכמו שחודש אייר משמש כגילוי אורם של האבות, שנולדו בניסן, כך חודש אייר משמש ככלי לגילוי אורו של ניסן כחודש הגאולה. חודש ניסן הוא אכן חודש שכולו אור, כולו נס גלוי, גילוי אלוקי של השגחה וגאולה. אולם, כדי שאור זה יאיר את העולם מעבר להופעה הרגעית של ניסן, על ישראל, מקבלי האור, לעבור את תקופת העבודה של ימי העומר.

רק על-ידי ימי ספירת העומר, בהם אנו עובדים על מידותינו ומכנינים עצמנו לגילוי חדש, ניתן לחבר בין הגאולה של חודש ניסן לבין תכליתה: מתן תורה שבסוף התקופה.

חודש אייר מזרז אותנו לקחת את האור המופלא של חודש ניסן, ולהאיר בו את כל פינות חיינו, כך שנבוא לקבלת התורה מוכנים. יה"ר שנמצא ראויים לכך.

במקום שהימנעות מגילוח יגרום רק אי-נוחות או ביוש, אין היתר לדבר. על דרך זה נאמר על-ידי הרב שלמה זלמן אויערבך (מעדני שלמה): מותר להתגלח לצרכי פרנסה, אך לא למטרות אחרות. יתרה-מזו, ב"קונטרס לקנות חכמה" הובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שכיום אסור להתגלח אפילו לצרכי פרנסה, כיון שהימנעות מלהתגלח אינה "מוזרה". ואולם, ברור שהדבר תלוי במקום וסביבה, ובמקום שיש חשש לפרנסתו המנהג הוא להקל בגילוח לאור דברי הפוסקים האמורים.

גילוח לכבוד שבת

האם יש מקום להקל בגילוח לכבוד שבת?

הרמ"א (או"ח תקנא, ג) מתיר כיבוס (בתשעת הימים) לצרכי שבת במקום שאין לאדם מה ללבוש. על כך שואל המגן אברהם (שם) שאם כן למה נאסרה תספורת לכבוד שבת, ומיישב שיש לחלק בין תספורת, שאין אדם מסתפר מידי שבוע לכבוד שבת, לבין כיבוס שכל אדם צריך בגדים נקיים לשבת. מכאן שחכמים התירו את הכיבוס, אך לא את התספורת. דברי המגן אברהם מובאים על-ידי כל הפוסקים (וכן במשנה ברורה, שם ס"ק לב).

מכאן, ניתן לטעון (עי' שו"ת חת"ס, יו"ד שמח) כי בזמנינו, איסור תספורת יחול על תספורת ממש, ולא על גילוח. הסיבה לכך היא שרבים רגילים להתגלח כל יום, ולכל הפחות פעם בכמה ימים, וכן לכבוד שבת. כיון שכן, יש לדמות גילוח לכיבוס, ולא לתספורת, ולהתירו לכבוד שבת. ואולם, הפוסקים החמירו ביחס לגילוח בשלושת השבועות ובספירת העומר, אפילו לכבוד שבת (עי' שמירת שבת כהלכתה, מב, נב). כן, באגרות משה פסק שגם מי שמתגלח לצורך הליכה למקום עבודתו בחול המועד, אין לו להתגלח ביום ששי לכבוד שבת.

הראשונים דנו אם מותר לאבל לקצץ את שפמו כדי להקל על אכילה. לדעת הרמב"ן הדבר מותר אפילו בשבעת ימי האבל, ואילו לדעת הראב"ד הדבר אסור כל שלושים יום. כלומר, לדעת הרמב"ן קיצוץ השפם לצורך אכילה אינו סותר את מנהגי האבלות, ואילו לדעת הראב"ד המעשה כן כלול בנוהג האבל (המחלוקת מובאת על-ידי הבית יוסף, יורה דעה שצ). הרי"ץ גיאות מציע שיטה אמצעית, כאשר לדעתו קיצוץ השפם מותר בתוך שלושים, אך אסור בשבעה. כך גם נפסק בשולחן ערוך (יו"ד שצ, א). בוודאי שמותר לגלח את השפם בימי הספירה, כאשר הדבר מפריע במידת מה לאכילה.

יש לעניין בחילוק האמור בין השבעה לבין שלושים: כיון שאיסור תספורת וגילוח חל כל שלושים יום, כולל קיצוץ השפם, למה שיהיה הבדל בהקשר הזה בין תוך שלושים יום לתוך השבעה? נראה שההבדל הוא בין מעשה של התייפות ועונג, שנאסר כל שלושים יום, לבין מעשה שבא למנוע צער ואי-נוחות, שנאסר רק בשבעה ולא כל שלושים.

מכאן שאסור לקצץ את השפם כל שבעה, גם כדי להקל על האכילה, מפני שתוך שבעה גם מעשים שלצורך נוחות לעתים אסורים. מנגד, לאחר תום השבעה שוב מותר לקצץ את השפם כדי להקל על האכילה, כיון שתוך שלושים אין איסור על מעשים שכוונתם למניעת צער.

גילוח בספירה

הפוסקים לא התירו את הגילוח בספירת העומר, והשוו את הגילוח לתספורת. אולם הרב משה פיינשטיין (או"ח ד, קב) פוסק כי מעולם לא היה מנהג להימנע מגילוח כאשר המקום יביא לידי הפסד ממון. מובן מתוך דבריו שבמקום שאין חשש להפסד פרנסה, אין היתר לגילוח. כפי שהרב פיינשטיין מבאר במקום אחר (חושן משפט א, צג), ההיתר האמור (של הפסד פרנסה) רלוונטי רק במקום שיש חשש אמתי להפסד.

שו"ת הלכתי

מתוך השאלות שנשאלו באתר האינטרנט din.org.il בשבוע האחרון

מוזיקה בסיום מסכת בספירת העומר

שאלה:

האם מותר לשמוע מוזיקה ב"סיום" בספירת העומר?

תשובה:

שלום רב

על מוזיקה בסעודת מצוה בספירת העומר נחלקו הדעות והמנהג להחמיר שלא לעשות מוזיקה, אצל הספרדים יש שנהגו להקל בזה.

מקורות:

משמעות דברי המ"ב תצא, שמותר לעשות ריקודים ומחולות אלא שנהגו לאסור, וכך כתב האגרות משה או"ח ב'צה ואבן העזר א'צז וכן במשנה הלכות וקט ויחזה דעתו, ולד וראה שם שמנהג הספרדים להקל. אך המנחת יצחק א'קיא מביא דברי הדעת קדושים שאוסר, וכ"כ בסידור היעב"ץ והוא ביפה ללב סי' תס, וכן כתב בשו"ת שרגא המאיר ב'יג ובחבלים בנעימים ד'יא.

הרהור באמונת ה', ועניית אמן במקלחת ובית הכסא

שאלה:

- א. האם כשאני מתקלחת/בשרותים מותר לי לחשוב על דברים באמונה??
 ב. אם אדם אחר מברך כשאני נמצאת במקלחת ההם מותר לענות אמן?

תשובה:

כאשר מתקלחים או נמצאים בשירותים וכדו', אסור לדבר או להרהר בדברים שבקדושה, ובכלל זה הוא לחשוב באמונה או לענות אמן על ברכות שאדם אחר אומר. אולם מותר לחשוב בדברי מוסר כגון כמה שהוא שפל ועומד להיות רימה ותולעה וכיוצא בזה.
 בזמן שנמצאים במקום שאסור להרהר או לדבר בדברים שבקדושה, יש לחשוב בחשבונות של הבית, לתכנן דברים שנצרכים וכד', ללמוד חשבון אנגלית אלגברה קריאת ספרי אנצקלופדיה וכיוצא בזה.

מקורות:

שו"ע או"ח סי' פה ס"ב) ובמשנ"ב (ס"ק ה-ו), אפיקי מגינים (סק"ו), ועי' חכמת שלמה שרצה לחדש שלהרהר במציאות ה' ית' [דהיינו אמונה] מותר להרהר בבית המרחץ ובביה"כ, משום שהם דברים נשגבים שלא נתפס בהם גדר טומאה, אולם מזה שכתבו כל הפוסקים להרהר בחשבונותיו, ולא מצאו עצה בשבת אלא להרהר בבנינים יפים וכד', ולא כתבו עצה פשוטה להרהר במציאות ה' ולהחזיר בתוכו אמונת ה', מוכח שסוברים שאין בזה היתר, וכיון שכל הפוסקים כתבו את דברי הסידים הנ"ל להרהר בחשבונות וכד', מוכח שסברו שאין זה להלכה, וע"ע בספר בני ציון (לרב"צ לכטמן, סק"ב ד"ה וראיתי) שהאריך עוד בזה שאין היתר להרהר בדברי אמונה במקומות המטונפים, וע"ש שהוכיח מזה שדוד המלך ע"ה עמד בבית המרחץ וראה שהוא ערום מן המצוות עד שנזכר במילתו, ואם יש היתר להרהר באמונה הרי מקיים בזה מצוה ומדוע היה ערום מן המצוות, ומוכח שאסור, ומלבד זאת לדעת המשנ"ב שאסור לקיים מצוות כגון לשמוע תקיעת שופר וכיוצ"ב (עי' סי' תקפה בבה"ל שם) במקומות אלו ודאי שאסור. (שו"ר שכבר העירו כן בדברי האחרונים, עי' יסוד יוסף (טהרת יו"ט ח"ג עמ' עט, תשובת הרה"ג ר"י אדלער) ושם כתב ג"כ מצד איסור קיום מצוות, וגם מצד שנחשב לדברי תורה, וע"ש במה שתירץ קושית החכמת שלמה שהוכיח דבריו שחייבים גם אז לחשוב כן, שאם לא כן איך נקיים מצות שיויתי ה' לנגדי תמיד במקומות אלו, [וע"ש עוד בספר הנ"ל בתשובת רש"נ גרינברג ושאר רבנים בענין זה].

[יתירה מכך חידש בספר אורח נאמן (לרמ"נ אויערבאך, סי' פה סק"א) שאפילו לעשן בבית המרחץ אסור משום שצריך ליתן שבח לה' על העישון, ורק בבית הכסא מותר משום שזה עוזר לפתיחת הנקבים, אולם בבית המרחץ יש להחמיר שלא לעשן אפילו שאין מברכים על העישון מכל מקום יש לשבח את ה' על הנאתו, ואין לעשות זאת בבית המרחץ]

מעשר כספים ממתנה לצורך מסוים

שאלה:

שלום לכבוד הרב

אני עומד בעזרת השם עומד לחתן את בני בקרוב ומאן דהו נתן לי סכום כסף לעזור בהוצאות החתונה האם מותר לי לתת מעשר מכסף זה כי יש מקום לומר שהנותן לא נתן לי על דעת שאתן לצדקה, או שמצד הדין אני חייב ואין מקום לסברא זו

תשובה:

שלום רב,

בדרך אמונה מתנות עניים (הערה סז) לא כתב כך, ומדבריו נראה שיש לתת מכסף זה מעשרות, ראה כאן ציטוט:

"שמעתי שכן הורה מרן החזו"א וכן מצאתי בספר מעשר כספים עמוד רכ"ו בשם תשו' יד הלוי שאין נוהגין ליתן מעשר מן הדורות אבל ממעות הנדוניא מובא בכל האחרונים שמנהג לתת מעשר וכן"ל וכן מכל מעות מתנה. ומרן ז"ל אמר הטעם שהנותן מעות אפילו לקנות דבר מסוים אינו מקפיד כ"כ אם המקבל יוריד קצת למעשר ולכן חייב. ואם ע"ז שיתן המעשר לא יספיק לו לקנות הדבר שנתן עבורו וא"א לו ליתן מעות אחרים, ירשום עליו המעשר לחוב וכשיוכל יפרע, וכן הורה מרן ז"ל לחחן אחד שנתנו לו הוריו מעות לקנות דירה, ואם יוריד המעשר לא יספיק לדירה שירשום עליו המעשר לחוב ובמשך הזמן יפרענו. אבל אם אביו או חמיו לא הקנה לו את הכסף אלא הוא קונה לו את הדירה אפילו שלח את הבן שיקנה כיון שעדיין אין הכסף שלו אין צריך הבן לתת מעשר".

שיהיה הרבה שפע ורוב נחת!

האם מותר לגרושה לתת מתנות לגרוש שלה

שאלה:

האם מותר לגרושה לתת מתנה לגרוש שלה?

תשובה:

שלום רב,

אני לא יודע. הנטייה שלי לומר שזה אסור או לא ראוי. אבל לא ברור לי שזה אכן כך.

באופן כללי חז"ל קבעו הרחקות שיש לעשות בין גרוש לגרושה. כולל שלא ישוחחו ביניהם (ההתייחסות בחז"ל היא כמובן לשיחות פנים מול פנים - לא היו בזמנם אפשרויות אחרות). כפי שמבואר בכתובות כז, ובשו"ע אבה"ע סוף סי' קיט. כך שאין ספק שליחת מתנה מאחד לשני הוא דבר שגורם לקירוב הדעת בניהם ולכן מן הראוי שזה יהיה גם אסור. אולם הרמ"א שם הביא הלכה נוספת שמותר לאדם לזון את גרושתו, אבל רק אם ישלח לה את המזונות (הצדקה) דרך שליח ולא יתן לה בעצמו. כלומר, מותר לתת לגרוש לתת לגרושתו מתנות צדקה. אבל יתכן מאד שזה דווקא צדקה מאחר שהיא נזקקת. (ראה שם בבית שמואל שהביא את מקורו, שהמדובר הוא בצדקה). אבל סתם לתת מתנות מאחד לשני דבר שעשוי מאד לגרום לקירוב הדעת ביניהם לכאורה יש מקום לומר שזה לא ראוי גם אם זה ע"י שליח.